

tartalmazzák. Külföldi szerzőktől 48 különböző értékű munkát használt fel.

Ezt a könyvet új megállapításokat tartalmazó értéke, módszeres felépítése, jól érthető nyelvezete alapján ösztönien ajánlom – elsősorban geográfus és biológus szakos – kollégáimnak részben a régebben írott tankönyvek, segédkönyvek kiegészítésére, másrészt továbbképzés és meglévő ismeretanyag gyarapítása céljából.

Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 351 l.

DR. BAGDI SÁNDOR

Szénássy Zoltán

JÓKAI NYOMÁBAN

A pozsonyi Madách Könyvkiadó 1969-es megalkulása óta több mint 500 kötet könyvet (évente kb. felszázát) jelentetett meg, főleg csehszlovákiai magyar írók szépirodalmi és ismeretterjesztő munkáit. Sárkány Árpád igazgató a kiadó legfontosabb feladatának a csehszlovákiai élő magyar irodalom bemutatását tartja, de betölti a Madách kiadó a „hid” szerepét is, amikor eljuttatja a magyarországi olvasókhöz a legkiválóbb cseh és szlovák írók munkáinak magyar fordításait.

Ezt bizonyítja egyik legutóbb megjelent kötetük is, mely a szlovákiai és a magyarországi ifjúság számára készült, közös kiadványok egy-egy címűek keretében. Szénássy Zoltán: Jókai útja című kis könyve (összpéldányszáma 8700, ugyanakkor elég alacsony számú, 3400 példány jutott csak a magyarországi olvasóknak) látszólag csupán egy a Jókairól írt számtalan életrajz, portré, méltatás sorában, hacsak a legutóbbiakat említjük: Lengyel Dénes: Jókai Mór, Bp., 1968; Lengyel Dénes: Így élt Jókai Mór, Bp., 1975; Nagy Miklós: Jókai Mór, Bp., 1975 stb. Hangsúlyozom, látszólag egy a sok Jókai-portré közül, mégis egészen más Szénássy Zoltán írói szándékát tekintve. Nemcsak filológiai pontosságú, ismert adatokat sorra vevő, részletes életrajz közlésére törekszik, hanem az író romantikus életének állomásait, hazai tájegységekhez való kötődését villantja fel – a bölcsőtől a koporsóig – Jókai-ízű és fordulatos történetet adva a fiataloknak vagy azoknak, akik már nem olvassák Jókait. Szénássy Zoltán figyelemfelkeltő és ismeretterjesztő kedvvel készült Jókai portréja azért is tűnhet különösen jól időzítettnek, mert sajnos, a mai ifjúság nem ismeri, s éppen ezért nem is szereti Jókai regényeit.

Lengyel Dénes 1968-ban még így írhatott Jókai című kötetének bevezetőjében: „Jókai még ma is az egyik legolvasottabb magyar író. Műveit a könyvkiadás mellett a rádió, a film és a televízió népszerűsíti. Mi az oka ennek a népszerűségnek, amely több mint száz év óta tart?” (Lengyel Dénes: Jókai Mór, Bp., 1968. 5. l.). Most, 1983-ban, igazat kell adnunk Sütő Andrásnak: „De van-e Jókai a könyvesboltokban? Nincs már – hiába keressük. Könyvkiadóink dolga, hogy e helyzetet változtassunk.” (Tiszatáj, 1983. március, 46. l.)

Jókai valahogy kiment a divatból, a krimik és az olcsó westernek világa, a „szennyes források” megfertőzték a tizenéveseket, nem kell, mert nem mutatnak fel nekik Jókai csodálatos világát, nem fedezték fel nyelvének ízét, nyelvi csodáját „Nyelvében él a nemzet – s Jókai nyelvi kútforrás dolgában száz esztendő múlva is fölfrissít bennünket, rádöbben mesés gazdagságunkra...” (Sütő András, Tiszatáj, 1983. március, 46. l.) Sütő András és egyben Szénássy Zoltán figyelmeztető üzenete minden magyar olvasónak szól. Egy Jókai nélkül felnőtt nemzedék, szegényebb lesz, nélkülözi az „Anyanyelv Csodaországát”.

Szénássy egy percig sem feledkezik el arról, hogy kiknek írja könyvét (ajánlása: Tamás unokámnak), s ahogyan a nagypapa mesél rácsodálkozó unokáinak gyermekkoráról, az iskolás évekről, a legmélyebb benyomásokról, amelyek végigkísérik életünket, úgy meséli el Szénássy olvasóinak Jókai indulását, különös tekintettel Komáromra, a szárnypórbálgató évekre. Az akkori komáromi élér: a család éltető melege, az ifjú Jókait körülvevő művelt, jellemes emberek, kik példaképei lehettek. tanárai, kikre felnézhetett, köztük a tudós Vály Ferenc, aki „úgy tudott tanítani, hogy az gyönyörűség volt, és lélekműveléssel is foglalkozott” – a kötet egészéhez viszonyítva nagyobb terjedelmet és fontosságot kap.

A kálvinista kollégium tanáranak emberformáló munkája – vallja Jókai is – egész életére kiható, milyen fontos tehát – tanítja Szénássy –, hogy a tanár igazi eszményképe, példaképe legyen az ifjúságnak. A diákoké bemutatását Szénássy általában Jókai-idézetek felhasználásával, de a legjellemzőbbekkel és a legérdekesebbekkel színesíti. Sokszor olyan varázslatoson építi be Jókai vallomását saját elbeszélésebe, hogy az olvasó úgy érzi, végig Jókai mesél. Szénássy csak közvetít. Ezért is tűnik számunkra az egész könyv hangulatilag egységesnek, a fejezetek nem különállóak, nem követik darabosan egymást. Jókai útjának fonalát egy pillanatra sem engedi ki kezéből, Szénássy elbeszélése tömör és magával ragadó. A komáromi kálvinista kollégium életét pl. Jókai egyik visszaemlékező anekdotájával illusztrálja, a vándorló szatyorról és a medikus diákokról szólóval, és ez az egyetlen kiragadott mozzanat igazán felejthetetlen történet.

Milyen, Jókai útját meghatározó állomásokat, tájegységeket emel ki Szénássy? Komárom bizonyára a legfontosabb, hiszen vissza-visszatér más fejezetekben is a komáromi emlékekhez. (A rajziskola, a dunai Erzsébet-sziget, a Jókai család patriális légköre, amely Petőfit is befogadja stb.) Lengyel Dénes: Így élt Jókai című könyvével összehasonlítva Szénássy sokkal többet írt Komáromról, hiszen maga is komáromi lévén, jobban ismeri a bölcsőt ringató táj hangulatát. Elidőzik a pápai időszaknál is, ez adja Petőfi barátságát, és itt lesz, testben-lélekben felfrissülve, megerősödve a magyar Alföld megismerésével igazán íróvá. A további magyar tájak közül Szénássy különösen Erdélyt, Erdély Jókaira gyakorolt hatá-

sát hangsúlyozza, amely nem véletlen. „Erdély valóságos kincsébánya a népballadái és népmesei történeteknek.” (50. l.)

Kolozsvár, Nagenyec, az egész Székelyföld, majd Marosvásárhely is meglevendik Jókai regényeiben, amerre járt, akikkel találkozott, a hazai táj, a hazai emberek kimeríthetetlen élményanyagot adnak számára. A szülőváros emléke mellett a felvidéki tájai jelennek meg újra és újra regényeiben – a Vág völgye, Pozsony, majd a Tatra vagy a kuructémák helyei – Lőcse, Késmárk, Krasznahorka, Kassa. A komáromi rajziskolában tanultakat itt is hasznosítja, mindent lejegyez és lerajzol. (Legkedvesebb regényünk, a Lőcsei fehér asszony címűnk alap gondolatát is a felvidék adta.) Megemlíti még Szénássy a Balaton és a Sváb-hegy tájállomásait, ahol azonban mindig Komárom emlékei kísértik újra és újra. A híres komáromi tulipános láda van a balatonai fejezet középpontjában, amelyben elküldik számára Komárom városának díszpolgári oklevelét. A sváb-hegyi villájában élő Jókainak pedig az a legfontosabb, hogy az elhagyott kőbánya terméketlen földjéből olyan csodálatos kertet varázsojjon, mint amilyen a komáromi tündérszigeten körülvette.

Könyve befejezésében nem titkolja Szénássy Zoltán, hogy főleg a komáromi Jókairól akar szólni, ő, ki vele egy töröl fakadt, egy város szülte, és megihlette a „génius loci”. Elsősorban tehát a komáromi vonatkozásokkal mond újat Jókairól, de kiegészíti a róla adott portrét különölegesen szép és gazdag képanyaggal, amelyekből a mai olvasó számára a legérdekesebbek és általában ismeretlenek a Komáromi Duna menti Múzeum anyagából valók, vagy a szerző felvételei. (Családi fotók, komáromi és pozsonyi vonatkozású emlékek, Jókai kéziratai, rajzai stb.) A könyv másik újdonsága, Jókai időszzerűsége való figyelmeztetés – Jókai velünk van, bennünk lakozik, ha egy kicsit elfelejtkeztünk is róla. „Ami bennem lélek, veletek meg, ott fog köztetek lenni mindig. Megtalálsz virágaid között, mikor elhervadnak, megtalálsz a falevelben, mikor lehull, meghallasz az esti harangszóban, mikor elenyésczik...” Madách Könyv- és Lapkiadó, 1982. 120 l.

DR. MADÁCSY PIROSKA

OSZNOVI KULTURI RECSI.
HRESZTOMATIJA

(Izd-vo „Viszsaja skola”, Moszkva, 1984)

Remkívül érdekes és hasznos könyvet jelentett meg nemrég a Viszsaja skola Kiadó 70 000 példányban – egy viszonylag fiatal diszciplína, a nyelv művelés alapjait összefoglaló, annak történetét és vajúását is felvázoló szöveggyűjteményt. A munka összeállítója az a Lev Ivanovics Szkvorcov, aki 1980-ban külön könyvben összegezte a nyelv művelésnek, ennek a dinamikus fejlődő diszciplínának az elméleti alapjait („Tyeoreticeszkije osznovi kulturii recsi” Moszkva, 1980).

Hazánkban azért érdemes felfigyelni erre a munkára, mert a hazai oroszoktatás hétköznapijai – az oktatás minden szintjén – tele vannak azokkal a problémákkal, amelyek – így vagy úgy – a „dinamikus” értelmezendő nyelvi norma tárgykörébe tartoznak.

Orosztanáraink jelentős részéhez vajmi kevés jutott el azokból az elvi vitákból, amelyek az utóbbi évtizedekben (de főképp a 60-as évek elején) folytak a szovjet sajtó, valamint a különféle könyvek lapjain a nyelv művelés és a nyelv i norma kardinális kérdései körül.

A nyelvi normával kapcsolatos nihilista álláspont (pl. A. A. Sahmatovnál), a purizmus, a ma is létező és ható iskolák nézetével való megismerkedés, az azokban való eligazodás – nézetünk szerint – hozzátartozik az átgondolt, tervszerű, eredményes és színvonalas napi munka végzéséhez. Ugyanis az orosz nyelvi norma (amit pl. a tanárnak illik képviselnie az órán legtöbbször) nálunk egyesek „parttalanul”, mások viszont dogmatikusan értelmezik; az utóbbiak nem hajlandók tudomást venni a variánsok objektív létezéséről, a nyelv dialektikus fejlődésének tényéről stb.

A szöveggyűjtemény összeállítója – s egyben a kötet igen színvonalas „Bevezető”-jének a szerzője, L. I. Skvorcov – elsősorban az ún. Prágai Nyelvész kör pozitív szellemi inspirációját említi a XX. századi orosz nyelv művelés (ném. „Sprachflege”; ang. „culture of speech”) létrejöttében.

M. V. Lomonoszov (1711–1765) után jelentős úr keletkezett az orosz nyelv művelés területén, amit lényegében csak V. I. Csernisov (1867–1949) két kiadást megért (1909, 1913) munkája, *Az orosz nyelv helyessége és tisztasága* igyekezett megszüntetni. Nem véletlen, hogy az ismertetendő szöveggyűjtemény épp ebből a munkából ad a legtöbbet (44–161. lap), hiszen ez a mű a Szovjetunióban is „bibliográfiái” ritkaság és „unikum”. Csernisov példaanyaga meggyőzően bizonyítja, hogy az orosz nyelv nem statikus valami (s következőképpen a norma sem lehet az!). Ez a mű hatással volt arra az elméletre és gyakorlatra, mely az orosz nyelv normalizációs folyamata lelket jelentette.

A szöveggyűjtemény második része *A nyelv művelés általános problémái* címet viseli (162–236. lap). Itt az 1917-es forradalom után napirendre került akut nyelv művelési kérdések (a neologizmusok, a csoportnyelvek, a jövevény szavak, az idegen szavak stb.) felvetése, ilyen vagy olyan megoldása kerül felvázolásra 3–4 évtized kitűnő nyelvészegyeiségei (G. O. Vinokur, Sz. P. Obnorszkij, L. V. Scserba, Sz. II. Ozsegov, F. P. Filin) remekműveiből készült részletek megidézésével.

Vinokurnál a nyelvi purizmus. Obnorszkijnál az 1917 után megingott „forradalom előtti” norma és a variánsok kérdése kerül a középpontba, míg a nálunk is jól ismert Sz. I. Ozsegov (1900–1964) bemutatott munkájában („A nyelv művelés soron következő kérdései”, 213–231. lap) a *nyelvi*